

Stát, společnost, kultura a institucionalizace sociálního chování

(studijní opora)

Stát představuje:

- právní jev – lze ho ztotožnit se souborem právních norem
- politický jev – politická forma organizace společnosti
- sociální jev – institucionalizovanou formou společenského života, institucí společnosti

Dnešní demokratický stát lze charakterizovat jako

- moderní (pozdně moderní) stát
- sociální stát
- právní stát

Znaky moderního státu:

1. jednota výkonu státní moci, státního území a obyvatelstva tohoto území (Georg Jellinek)
2. národní princip výstavby státu
3. legitimita a legalita státní moci
4. jednotný právní řád
5. daněmi placený profesionální státní aparát

Sociální stát:

- Na kontinentu základ položily Bismarckovy pojišťovací systémy v 80. letech 19. století.
- V anglosaském světě základ položil lord Beveridge začátkem 40. let vytvořením systému soc. zabezpečení (welfare state).

Stát, v němž se v zákonech, ve vědomí a postojích lidí, v aktivitách institucí i praktické politice prosazuje myšlenka, že sociální podmínky, v nichž lidé žijí, nejsou jen věcí jedinců či rodin, nýbrž věcí veřejnou. (Potůček)

Stát, ve kterém demokraticky organizovaná moc prostřednictvím sociálního zákonodárství a činnosti státních orgánů a institucí:

- Garantuje základní příjem pro každého jedince či rodinu na úrovni životního minima.
- Poskytuje sociální dávky umožňující předejít, zmírnit nebo překonat sociální rizika možných sociálních událostí (zvl. nemoci, úrazu a nezaměstnanosti).
- Zajišťuje poskytování veřejných sociálních služeb – zvl. školství a zdravotnictví. (Večeřa)

Jádro sociálních států

Pojišťovací systémy dříve

Dnes sociální občanství

Marshallova koncepce rozvoje lidských práv:

„Existuje elementární forma rovnosti, související s plnou účastí jednotlivců na životě společnosti. To není v rozporu s ekonomickou nerovností. Práva občanů tak nabývají tří podob.“

Marshall (1963)

Fáze formování národních států	18. století	19. století	20. století	21. století
-----------------------------------	-------------	-------------	-------------	-------------

Obsah lidských práv občanská práva + politická práva + sociální práva + práva solidarity

Právní stát představuje jeden ze **základních pilířů západního pojetí státu, práva a politiky** 20. a 21. století

Právní stát

B. Bohleyová: „*lidé očekávali spravedlnost a dostalo se jim (jen) právního státu*“.

Zosobňuje určitý ideál nahradit subjektivistickou vládu konkrétních lidí vládou práva jako nadosobních racionálních pravidel, které zavazují stejně občany jako vládcce.

Je chápán spíše intuitivně nebo jako politický ideál.

Čl. 1/1 Ústavy: ČR je svrchovaný, jednotný a demokratický právní stát

Syntetická vymezení právního státu:

- stát, který je vázán svým právem,
- stát, kde je primát (panství) práva nad státem,
- stát, kde vládne právo, kde stojí právo nad státem,
- stát budovaný na principu panství práva,
- stát, ve kterém je uplatňovaná zákonnost.

Stát, který je budován na principu panství práva, jímž jsou vázány všechny právní subjekty a zejména státní moc, jejíž veškeré působení se realizuje pouze na základě zákona (práva), v jeho mezích a způsobem, který stanoví zákon.

Společnost

nejednoznačný pojem v různě širokém významu

Spojujeme ji s národním státem, v němž žijeme

Existuje jen proto, že se všichni chovají jako kdyby společnost existovala

Společnost je souhrn individuí jednajících s ohledem na jednání druhých, a to v určitém historickém, prostorovém, kulturním a sociální kontextu, jehož parametry mohou svým jednáním ovlivňovat jen částečně (Keller)

Stát a společnost

Nelze je od sebe oddělit, u obou je základem společenství lidí.

V antice ztotožňován stát a společnost

Niccolo Machiavelli – pokus o vydělení státu

Od F. Hegela na zač. 18. stol. Státu od společnosti.

Státu náleží důležitější postavení, reprezentuje společnost, řídí a kontroluje.

Vrchol oddělení – liberalismus

Občanská x politická společnost

Vývojové typy společností

1. Společnost tradiční – nerozvinuté hospodářství, zemědělství, trh má malý význam, stavovská struktura a státní správa, sociální nerovnost, tradiční komunity

2. Společnost moderní (industriální) – průmyslové a demokratické revoluce, rozpad tradiční sociální struktury, moderní stát, občanská a politická práva, trh, dělba práce, urbanizace, racionalita, byrokracie, vznik sociologie

3. Společnost postmoderní (pozdě moderní, postindustriální) – pluralizace společnosti, pluralita a relativizace hodnot, norem, ideologií, teorií koncepcí světa, narůstá komplexita světa, globalizace, život přestává být předvídatelnou poutí, epizodnost, ztráta osobní a sociální identity, rozrůzněnost životního stylu

Kultura

Je to druhá (sekundární) příroda (**A. Gehlen**)

Je to souhrn výtvarů lidské činnosti, materiálních i nemateriálních, souhrn hodnot i uznávaných způsobů jednání, zobektivizovaných a přijatých v nějaké pospolitosti a předávaných jiným pospolitostem i dalším pokolením (**J. Szczepański**)

Spočívá ve schematizovaných a ustálených způsobech myšlení, cítění a reagování, nabytých a předávaných zejména pomocí symbolů (**Clyde Kluckhohn**)

Základní prvky kultury:

1. Materiální výtvary (artefakty)
2. Sociální regulativy - normy, hodnoty, vzory chování
3. Kognitivní ideje
4. Instituce organizující lidské chování

Lidská společenství usilují o unifikaci (uniformizaci) soc. chování pro:

- ochranu a přežití
- uspokojení potřeb
- předvídatelnost chování

Sociální uniformity chování lze rozdělit na:

- přirozené uniformity - podobné vnější podmínky → podobné účinky
- imitativní uniformity - vznikají nápodobou jiných jedinců
- vynucované uniformity - prosazují se ukládáním závazných vzorů

Institucionalizace - proces "tuhnutí" sociálního života, jeho stabilizace.

Je to vytváření relativně stabilních, sociálně integrovaných a sociálním útvarem uznaných forem chování, jejichž dodržování je potvrzováno sociálními sankcemi

Vytváří se tak **normativní řád** tvořený:

- sociálními normami
- normativními očekáváními

Z hlediska normativního řádu rozdělujeme chování na:

- institucionalizované - v souladu s normativním řádem
- neinstitucionalizované - neupravené normativním řádem
- deviantní - odchyluje se od požadavku sociální normy

Institucionalizace chování se uplatňuje především u způsobů chování:

- frekventovaných – s častým výskytem
- sociálně kontrolovatelných

Cílem institucionalizace sociálního chování je:

- vyloučení sociálně neschvalovaného chování
- omezení sociálně konfliktního chování – obch. vztahy
- omezení sociálně neobvyklého (extrémního, extravagantního, výstředního) chování

Sociální instituce

Institucionalizují i určité okruhy společenských vztahů, které představují:

- způsoby řešení určitých problémů (např. chudoby, stáří) nebo
- uspokojování určitých reálných nebo fiktivních potřeb sociálních subjektů (např. manželství)

Sociální instituce = komplex sociálními regulativy stanovených sociálních vztahů a v jejich rámci probíhajících činností, který je většinou členů sociálního útvaru považován za platný a závazný

Jádro sociální instituce tvoří:

- propojené sociální normy, sociální pozice a role
- typizované způsoby společenských vztahů a činností
- sociální hodnoty
- některé sociální instituce závisí na existenci a fungování určité sociální organizace

Sociální norma - obecné pravidlo chování, které stanoví v sociálním útvaru přijatý, schválený a sdílený způsob chování potvrzovaný pozitivní nebo negativní sankcí. Sociální normy ovlivňují výběr prostředků a způsobů jednání

Sociální norma v sobě nese tři významy (hlediska):

- to, co je přípustné (normativní stránka)
- to, co je osvědčené, obvyklé (racionální stránka)
- to, co je správné, žádoucí (hodnotící aspekt)

Definiční (pojmové) znaky sociální normy:

- obecnost - vztahuje se na relativně neurčitý počet případů a subjektů
- normativnost - vyjadřuje to, co "býti má"
- sociální akceptovanost - je soc. útvarem obecně přijímána
- sankcionovanost - její závaznost je potvrzována sankcí

Základní způsoby klasifikace sankcí:

- Formální x neformální
- Vnitřní x vnější

- Dle způsobované újmy:

- psychické – psychický nátlak verbální nebo neverbální
- fyzické - fyzický trest nebo omezení svobod (vězení)
- ekonomické - pokuta apod.
- politické - politický postih (např. ztráta politické prestiže)

Třídění sociálních norem

Sociální normy se člení podle oblasti, kterou upravují na:

- právní,
- morální,
- zvykové,
- náboženské,
- politické,
- sportovní,
- estetické,
- jazykové,
- ekonomické a další

Podle formálnosti normy na formální a neformální

Podle způsobu normativní regulace:

- proskribující – normy zakazující
- preskribující - normy příkazující
- opravňující (legitimující)

Relativnosti sociálních norem

- normy, které jsou platné v současnosti, nemusely platit v minulosti nebo budoucnosti
- v různých sociálních systémech platí rozdílné normy
- uvnitř sociálního systému jsou soc. normy diferencovány

Sociální normy upravují chování v pěti rovinách:

- ve vztahu k jiným jedincům
- ve vztahu k referenčnímu sociálnímu systému, státu
- ve vztahu k jedinci samotnému – např. sebepoškození
- ve vztahu k přírodě - ochrana přírody
- ve vztahu k metafyzickým objektům (k Bohu)

Všechny sociální normy ukládají nějakou povinnost

Právní a morální normy

Představují dva samostatné normativní systémy, které působí vedle sebe a zčásti upravují tytéž oblasti sociálního chování

Odlišují se:

- kritérii hodnocení chování
- používanými sankcemi

V hodnocení sociálního chování morálními a právními normami nastávají tři situace:

- nejčastěji se v hodnocení právní a morální normy shodují (např. zakazují krást, ubližovat jiným nebo pomoci jinému)
- v některých případech se v hodnocení rozcházejí (eutanázie, interrupce apod.),
- větší část právních norem je však morálně indiferentní, nemá morální rozměr (dopravní předpisy), jsou „amorální“

Význam morálních norem pro působení práva

- morálka často supluje (ne)znalost práva ve společnosti
- u řady jedinců právo jako takové nabývá morální hodnotu a jeho porušování je proto považováno za nemorální,
- sankce morální normy posilují chování v souladu s právní normou (synergie)

Důležitost náboženských a zvykových norem

Zvykové normy - dělí chování na slušné versus neslušné, případně co se sluší versus co se nesluší

Náboženské normy rozdělují chování na zbožné a hříšné, jde o normy stanovené nadpřirozenou autoritou

Základní definiční znaky právních norem

- obecná závaznost - právní normy se vztahují na neurčitý počet případů stejného druhu právních subjektů určitého státu
- zvláštní forma - právní normy jsou vydávány ve zvláštní, státem stanovené formě
- možnost státního vynucení - uplatnění potenciální legální sankce v případě nesplnění právní povinnosti.

Další odlišující charakteristiky práva

- reglementuje nejširší okruh sociální reality
- je programově vnitřně obsahově nerozporné (logická bezrozpornost)
- představuje cíleně nástroj řešení sociálních konfliktů
- je normativním prostředkem prosazování cílených společenských změn (sociotechnická funkce práva)
- je základním integrativním normativním systémem společnosti

Základní pozitivní funkce funkce práva

- udržování sociálního pořádku (řádu),
- propůjčení legitimacy výkonu veřejných funkcí,
- vymezení práv a povinností v sociální interakci,
- usnadnění kooperativního jednání,
- řešení konfliktů ve společenských vztazích,
- přenos kulturních vzorců.

Právo plní i některé negativní funkce

- konzervuje status quo,
- rozděluje lidi,
- je nástrojem útlaku,
- udržuje a ospravedlňuje konflikt a násilí,
- rozšiřuje a petrifikuje moc státu.